

EŞSİZ BİR KAHRAMANIN DOĞUŞU*

Prof. M. Fuad Köprülü

Şimdi, bir an için gözlerimizi yakın maziye çevirelim ve harp sonu Türkiye'sinin umumî manzarasına bakalım: Cihan Harbi'nden mağlûp çıkmış bir imparatorluk enkazı. Millî hududu dahilinde bile kendisine hayat hakkı verilmeyen bir millet. Silâhları elinden alınmış, türlü türlü entrikalar, fesatlarla manen de parçalanmış, ümidini kaybetmiş, yorgun, bezgin bir halk.

Memleketin en temiz, en idealist tanınmış bir çok evlâtları bile şaşkın, bezgin ümitsiz bir halde... Parçalanacağı, düşmanlara eli bağlı teslim olunacağı anlaşılan bazı vilâyetlerimizde bazı zayıf, müteredit mahallî teşekküller belirlemek istidadını gösteriyor; fakat, yurdun tamamîyetini, Türkün hayat ve istiklâlini kurtarmak imkânlarını kimse tasavvura cesaret bile edemiyor! Bütün, dünyanın maddî ve manevî vasıtalarını ellerinde tutan galiplerin hükmüne karşı durmak kimin haddi! O halde ne olacak? Binlerce ve binlerce yıllık varlığında insanlığın her türlü şereflerini kazanmış olan bu büyük milletin tarihi, böyle zelil ve karanlık bir sahife ile mi kapanacak? İşte o kara mütareke günlerinde, en metin, en fedakâr insanlar bile bu korkunç düşüncelerle sarsılmışlar, kuvvetlerini, iradelerini, ümitlerini kaybetmişlerdi; sonsuz gibi duran bu karanlık içinde hiç bir ışık görünmüyordu... İşte harp sonu Türkiye'sinin ilk bakıştaki manzarası!

Mütareke günlerinin bu korkunç ölüm ve izmihlal levhasıyla, bugünkü Cumhuriyet Türkiye'sinin hayat hamleleriyle dolu, yüksek, şerefli varlığı arasındaki tezat, Türk inkılâbı gibi büyük bir mucizeye, beşeriyet asla şahit olmamıştır. Son ölüm dakikalarını yaşadığına hükmedilen bir millet birden bire canlanıyor; içerideki ve dışarıdaki düşmanlarını mağlup ediyor; istiklâlini tam manasıyla kazanıyor ve sonra, mütemadi inkılâp hamleleriyle bir Orta Zaman Cemiyeti halinden kurtularak, yepyeni, ileri bir devlet olarak dünya manzumesinde kendisine lâîk olan şerefli mevkii alıyor. Bu, hatta bir mucize değil, ondan çok daha büyük bir şeydir! En geniş ve kuvvetli manasıyla bir milletin kurtuluşu, uyanışı, yükselişidir.

Hanımlar, Beyler,

Tarihin mislini kaydetmediği bu büyük destanın burada kronolojisini yapacak değilim; çünkü, Mondros'tan Dumlupınar'a, Lozan'a kadar süren Kurtuluş Savaşıyla, Lozan'dan dil inkılâbına kadar birbirini tamamlayan içtimaî inkılâpları, kültür inkılâbını hep bilirsiniz. Ben burada sadece millî tarihimizin metodolojisine ve felsefesine ait en esasî bir meseleden bahsetmek istiyorum; üzerinde durmak istediğim başlıca nokta şudur: İnkılâp tarihimizde en büyük âmil nedir? Ve bu tarih tetkik edilirken nasıl bir görüş zaviyesinden bakmak lâzımdır ki bu muazzam hâdiseyi sentetik ve tam şekilde, hayata realiteye uygun olarak anlamak kabil olsun?

Bu hususta izahata girişmeden evvel, müsaadenizle, tarihin amilleri hakkındaki kanaatlerimi kısaca arz edeyim. Tarihle, tarih felsefesiyle uğraşanlar arasında, tarihin başlıca amillerini tayin hususunda türlü türlü fikirler vardır: Bazılarına göre tarihin en büyük amili iktisadî, maddî mahiyettedir; bazıları bunu inkâr ederek manevî, fikrî amilleri ilk plâna alırlar. Bazı mütefekkirler, büyük adamları ve dâhileri tarihin başlıca amili olarak gösterirler ve tarihin onlar tarafından yapıldığını söylerler; diğer bir takımı, büyük adamların rolünü kabul etmekle beraber, onları sadece muhitin bir mahsulü gibi telâkki ederler. İçtimaiyatçılar, tarihçiler, tarih felsefecileri tarafından bütün meseleler hakkında ileri sürülen fikirleri, hattâ hiç bir tenkit ve mülâhazaya kalkışmaksızın en basit bir şekilde sıralamak için bile uzun bir zaman ister.

* Merhum babam Prof. Fuad Köprülü'nün bu konferansı 16 Mart 1934 de Ateş-Güneş kulübünde verilmiş ve bilâhare Ateş-Güneş Kürsüsü Sözlerinden, ikinci kitap adı altında aynı sene içinde mahdud sayıda basılmış ve kulübün armağanı olarak dağıtılmıştı. Merhum babamın bu konferansı her ne kadar kendisi hakkında tertip edilmiş bir bibliyografyada (Sami N. Özerdim, Prof. Dr. M. Fuad Köprülü Bibliyografyası 1908-1950, Ankara 1951 s. 213) yer almışsa da, bu konferansta ileri sürülen fikirler hemen tamamıyla meçhul kalmıştır. Memleketimizin bugün içinde bulunduğu şartlar dolayısıyla babamın, Atatürk ve inkılâpları hakkındaki görüşlerini aksettiren bu konferansını hem gençlerimiz hem de inkılâp tarihimiz ile uğraşanlar için faydalı olur düşüncesiyle burada tekrar yayınlamağı faydalı bulduk. Ancak konferansın 1. kısmını burada tekrar etmeğe lüzum görmedik. (Dr. Orhan F. Köprülü).

Bundan dolayı, bu hususta yalnız kendi düşüncelerimi anlatmakla iktifa edeceğim. Bence tarihçi, ne bir filozof, ne de bir içtimaiyatçıdır; binaenaleyh her hangi bir felsefe veya içtimaiyat sisteminin dar çerçevesine sığınarak, tarihî hâdiseleri daima aynı dar bakış zaviyesinden görmeğe kalkmamalıdır. Her hangi bir devri her hangi bir hâdiseyi tetkik eden tarihçi, onun maddî, manevî, maşerî, ferdî her ne mahiyette olursa olsun, uzak yakın bütün amillerini aramak, onların tesir derecelerini tespite çalışmakla mükelleftir. Tarihi sırf tesadüflerden ibaret gören Pascal'ın bu çok mübalağalı ifratına düşmemekle beraber, hatta tesadüfü de inkâr etmemelidir. Tarihin muhtelif hâdiselerinde, bu çeşit amillerin tesir dereceleri değişebilir; asıl iş her hâdisede bu tesirlerin derecelerini realiteye uygun şekilde gösterebilmektir. Hakikî tarihçinin gayesi ne bir felsefe sistemi yapmaktır; ne de tarihî hâdiseleri tabiî ve hayatî ilimler şeklinde kanunlara bağlayabilecek bir tarih ilmi - diğer bir ifade ile - bir umumî içtimaiyat yaratmaktır; tarihin vazifesi, sadece, geçmiş bir hayatı yaşatmak ve izah etmektir. Bugün yer yüzündeki en ciddî tarihçilerin kabul ve tatbik ettikleri prensip işte budur.

İşte, vazifesini bu şekilde anlayan bir tarihçi için, büyük adamların Karlayl'in tabirince karamanların, tarihin seyri üzerindeki tesirlerini aramak zaruridir. Esasen tarihte en müfrit determinist olanlar bile bu tesiri inkâr edemiyorlar; yalnız, kahramanı, muhitin bir mahsulü, hâdiselerin bir neticesi gibi kabul etmek istiyorlar. Halbuki asıl kahraman, asıl büyük adam., hâdiselerden doğan değil, hâdiseleri doğurandır: bir netice değil, bir sebeptir. O halde kahraman muhitinden, zamanından büsbütün ayrı, onunla hiç mukayyet olmayan bir varlık mı oluyor? Hayır her millet, her muhit, her zaman, ancak kendi kabiliyetine göre bir kahraman doğurabilir; ve kahraman, mensup olduğu milletin, muhitin, zamanın, asırlardan beri birikmiş en derin kabiliyetlerini en yüksek bir şekilde ifade eden eşsiz bir mümessildir. Tarihte büyük adam mefhumunu bu tarzda anlayınca, bu sığara lâıyk olanlara, binlerce yıllık tarihte ne kadar az rastlandığını görüyoruz.

Böyle kahramanlar nasıl ve ne zaman yetişir? Bunu tayine asla imkân yoktur. Şu ve şu vasıfları haiz bir millet, bir muhit, şu ve bu vasıflarda bir kahraman yetiştirebilir diyebiliriz; bu, nihayet, bir "imkân" meselesidir; fakat bunda bir "ıcap", bir "zaruret" yoktur; bir kahraman yetiştirmek imkânında olan bir millet, olabilir ki, asırlarca, bunu yetiştiremez. Demek oluyor ki içtimaî şartlar, bir kahramanın yetişmesi imkânını hazırlıyor; fakat onun yetişip yetişmemesi ancak "tesadüfe kalıyor; ve ancak talihli milletler, yüzlerce yıl fasılalarla, bir kahraman yetiştirmek saadetine nail olabiliyorlar.

Hanımlar, Beyler,

Kabil olduğu kadar açık söylemeğe çalıştığım bu kısa izahattan sonra asıl maksadımıza gelelim. Her hangi mucizeden çok daha büyük olan Türk inkılâbı, yukarıda "kahramanların tarihteki rolü" hakkında ileri sürülen mütalâaların en parlak bir delilidir. Çünkü, tarihte bir esi olmayan bu kurtuluş, uyanış ve yükseliş mucizesi, gene tarihte bir eşi olmayan büyük bir kahramanın eseridir, Gazi inkılâbıdır! Varlığının en buhranlı bir anında Gazi gibi bir kahramana nail olmak, bir millet için ne büyük bir talihtir! Harp sonu Türkiye'sinin ölüm karanlıklarıyla örtülü göklerinde bu güneş doğmasaydı, bugünkü Cumhuriyet Türkiye'sinin mevcut olabileceğini tasavvur kabil midir?..

İşte arkadaşlar, tarihî realiteye sadık kalmak için, inkılâp tarihimizin tetkikinde mutlaka bu esastan başlamak, bu görüş zaviyesinden bakmak, araştırmalarımızı bu merkez etrafında toplamak lâzımdır. Çünkü, Gazi, hâdiselerin yarattığı bir şef değil, hadiseleri yaratan bir baştır. Kurtuluş Savaşı'nın ilk hazırlık günlerinden başlayarak Başkumandan Meydan Muharebesine kadar geçen bütün hâdiseleri, bütün vesikalara müracaat ederek inceden inceye, dikkatle, ibretle tahlil ediniz. Başından sonuna kadar, bir tek dimağın, bir tek iradenin, bir tek insanın yanılmaz ve bükülmez tecellisini göreceksiniz; silâhsız, bezgin, ümitsiz bir milletin bir cihana galebe edeceğine tek başına inanmış bir kahramanın, Türk ruhunda birikmiş nihayetsiz mânevi kuvvetleri nasıl şuurlandırdığını, maddileştirdiğini, teşkilâtlandırdığını anlayacaksınız. Büyük tarihî milletlerin ruhunda nihayetsiz ve esrarlı kuvvetler daima mevcuttur; lâkin o kuvvetlere şuurlu ve şekil verecek büyük kahraman, uzun asırlarda bir doğar!

Türk inkılâbının, Kurtuluş Savaşından sonraki muazzam safhalarını düşünecek olursak,

o zaman, Gazi'nin hâdiseleri nasıl yarattığını daha iyi anlarız: Saltanat ve Hilâfet gibi muzir müesseselerin kaldırılması, onların çürük dayanakları olan softalığın ve dervişliğin ilgası, sonra hukukî ve iktisadî inkılâplar, alfabe inkılâbı, tarih inkılâbı, dil inkılâbı, kütür inkılâbı... Bütün bunlar, daima aynı dimağın, aynı iradenin, aynı insanın yarattığı, birbirine bağlı, muazzam, ahenkli bir inkılâp silsilesidir. Memleketin kültür tarihiyle biraz uğraşmış bir adam sıfatıyla, burada küçük bir meseleye işaret etmek isterim: Bugün, Gazi'nin kudretli elinde, yaşanan birer hakikat olan siyasî, içtimaî inkılâplar hakkında elli altmış seneden beri şurada burada bazı düşünceler ileri sürülmemiş değildir; bunları inceden inceye tetkik edenler daha iyi görüp anlayacaklardır ki, bunlarla mukayese edilince Gazi inkılâbı, daima aynı yüksek membadan fıskıran, birbirini tamamlayan, aynı cinsten bir "kül" dür, bir sistemdir. İnkılâp tarihimiz üzerinde çalışanlar, bu sistemin vahdetini, tecanüsünü, orijinalliğini çok açık olarak anlayabilirler.

İşte görüyorsunuz ki, arkadaşlar, Türk inkılâbının eşsiz yaratıcısı, yalnız bir cepheden tetkiki kabil bir kahraman değildir; çünkü onun büyük eseri olan inkılâp bir cepheli değildir. Kurtuluş Savaşı ile başlayan bu inkılâbın siyasî, iktisadî, içtimaî safhaları ve nihayet muazzam bir kültür safhası vardır ki birbirini tamamlar. Onun için inkılâp tarihçisi de Gazi'nin engin şahsiyetini anlamağa çalışırken, onun bu muhtelif cephelerini ayrı ayrı tahlil etmek mecburiyetindedir. Bu küçük konferansa sığdırmak imkânı olmadığı için Türkün bu en büyük kahramanını, başka mîlletlerin büyük kahramanlarıyla mukayese zevkinden mahrum kalıyorum. Yalnız şunu söyleyeyim ki, bu mukayeseyi yapacak olan Türk tarihçisi, her bakımdan, millî kahramanımızın ne kadar eşsiz ve ne kadar üstün olduğunu nihayetsiz bir gurur ile söyleyebilir. Bu mukayesenin böyle bir netice vermesini gayet tabiî bulmak lâzımdır. Çünkü Mustafa Kemal gibi bir kahramanı yalnız Türk milleti yetiştirebilirdi!

Arkadaşlar,

Şahsî varlığını pek çoktan beri millet sevgisi ve millet ülküsü, içinde eriten Büyük Gazi'miz, muhtelif vesilelerle, bütün bu muazzam inkılâplarını aziz milletine mal etti. Hattâ, tarihin mislini kaydetmediği bir büyüklük daha göstererek, "milletine, henüz istediği gibi hizmet edemediğini" söyledi. Böylece, bugünkü ve yarınki nesillere inkılâp ahlâkının ne demek olduğunu anlattı! Türk milletinin, Türk ülküsünün ebedî timsali olan Gazi böyle söyleyebilir; çünkü ferdî mevcudiyetini millî varlık içinde eritmiştir; fakat, Türk milleti de kendinin maddî ve manevî varlığını kurtaran bu en büyük evlâdına yedisinden yetmişine kadar aynı yürekte kopan bir sesle diyor ki:

-Hakkın var; bütün bu inkılâplar benimdir, benim malımdır. Çünkü, onları yaratan sen benimsin. Ben olmasam sen olmazdın; fakat, sen olmasan ben ne olurum?..